

FILMHANDLENING

Rasmus på luffen

Distribution:

Svensk Filmindustri, 117 88 Stockholm, 08 - 58 75 00

Text: Kjell Andersson

Utgiven av Filminstitutet

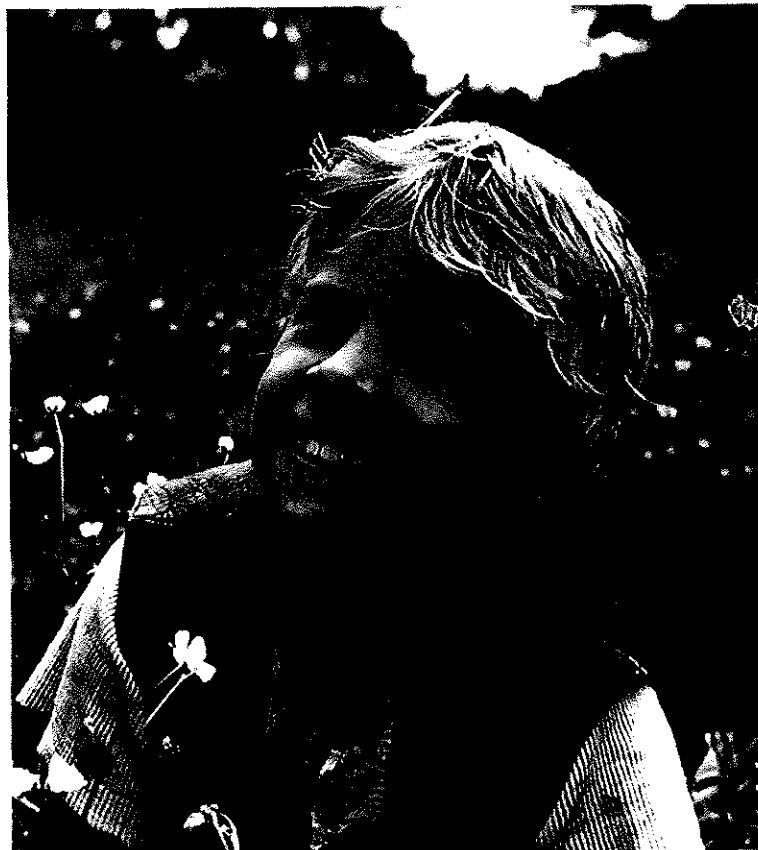
Box 27 126, 102 52 Stockholm, 08 - 665 11 00

RASMUS PÅ LUFFEN

Det här häftet är tänkt att ge uppslag och hjälp till ett samtal kring filmen **Rasmus på luffen**. Barnens historia är kortare än vår egen och deras förhållande till Rasmus är kanske just påbörjat i och med filmen. Boken **Rasmus på luffen** av Astrid Lindgren kom ut första gången 1956 och är filmad en gång tidigare då med Åke Grönberg som luffaren och Eskil Dalenius som Rasmus. Den bok jag använt vid sidan av filmen kom ut 1985 i en sjunde upplaga, i en femte tryckning och i det etthundrafyrtiofjärde tusendet. Med andra ord en mycket spridd historia. I den skriver författaren i inledningen:

“Rasmus i den här boken är inte alls samma pojke som i ‘Kalle Blomkvist och Rasmus’. De är inte ens släkt. Att de har samma namn är en av dessa egendomliga tillfälligheter, varpå livet är så rikt.”

Filmen ger en mycket trogen gestaltning av bokens berättande och kärleksfullhet. Man skulle kunna säga att såväl film som bok uttrycker en vänskapens höga visa. I filmen är den bildsatt mot en bakgrund av ett leende sommarlandskap men där skuggor från fattigdom, bovaktighet och otillbörligt maktutövande sveper med sina svarta vingar över de oförfalskade levnadskonstnärerna och “långtarna” Rasmus och Paradis-Oskar. Tiden är seklets tidigare hälft då det ännu fanns landsviskaler och femöringar.

Handledningen är indelad i följande rubriker:

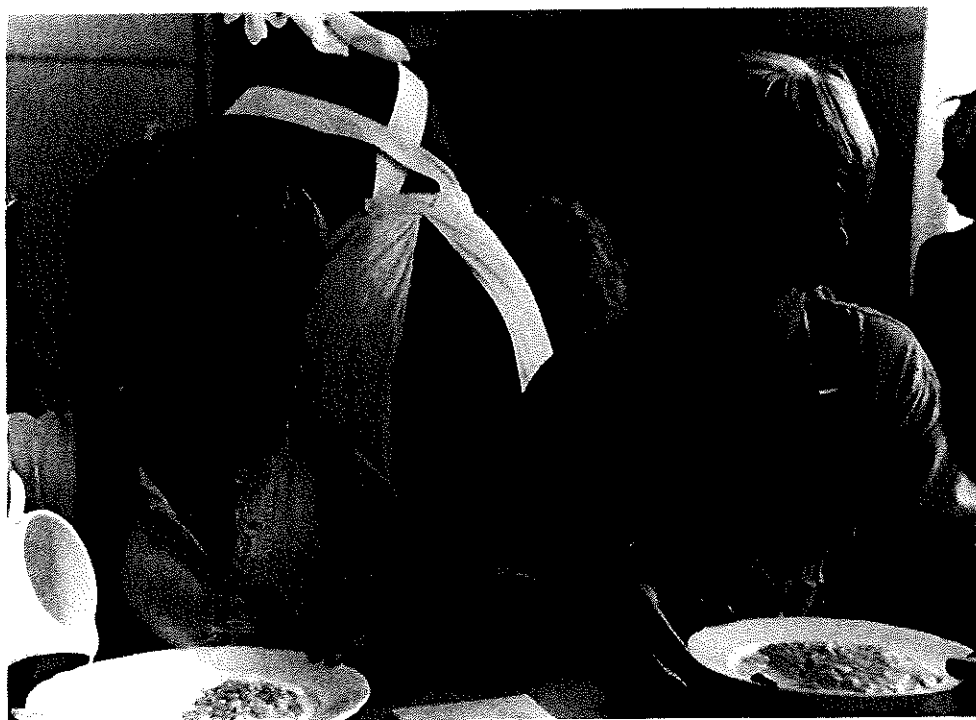
- * Filmens handling
- * Personerna Rasmus och Oskar
- * Idyll och panik
- * Uttryck och talesätt
- * Bok och film
- * Kvinnorna i filmen

Förutom innehållet i korta drag med förslag till frågor får Du lite uppslag kring personerna Rasmus och Oskar som de träder fram i filmen. Något om filmens balansgång mellan idyll och panik, dess skildring av vänskapen och dess berättarteknik. Slutligen en erinran om hur kvinnorna skildras och deras betydelse. Regissören har också vid några tillfällen känt sig tvungen till några korrigeringar i förhållande till boken för att filmen lättare ska hålla samman i *sitt* berättande, och bli genomförbart filmad. En bok är ju på sätt och vis gränslös till tid och rum. En film har ju sina givna ramar både ekonomiskt och geografiskt. En bok kan föra dig vart Du vill. Du kan bestämma själv.

Prata om skillnaden mellan att berätta en historia i bokform jämfört med på film. Bokens "bilder" formar vi ju själva med hjälp av vår fantasi. Filmens bilder blir direktare och kommer färdiga till oss. I boken blir inget hemskare än vi själva kan föreställa oss. I filmen inser vi plötsligt att allt kan vara mycket hemskare än vi någonsin kunnat tänka oss.

Handlingen i filmen

Rasmus bor på Västerhaga barnhem där det är strängt men inte tråkigt. Det är på de första ånglokens och länsmans tid. Rasmus har en bästa vän Gunnar med vilken han drömmer om att en gång få komma till en egen familj. Han står i ständig opposition till föreståndarinnan på Västerhaga, fröken Hök. Hemmet kännetecknas av plikt och ordning och gröt i olika former. I inledningen av filmen får en välartad men också sjuveraktig pojk läsa till maten och han råkar då läsa... "välsigna Gud den gröt...mat vi få." Ibland kommer någon man med hustru för att titta ut sig ett adoptivbarn. Både Gunnar och Rasmus kommer till korta eftersom de är pojkar och har rakt hår. Alla tycks bara välja flickor med lockigt hår.

Hur känner sig barnen när de står där uppradade i gruset utanför hemmet med nytvättade öron? Samtala kring gudsfruktan, stränghet och om att leva på barnhem.

Berätta om hur Ni uppfattar Gunnars och Rasmus vänskap. Hur visar de att de tycker om varandra?

Rasmus beslutar sig för att rymma men får inte Gunnar med sig. Första morgonen vaknar han i samma halm och lada som Paradis-Oskar. Efter viss tvekan går Oskar med på att låta Rasmus följa med honom på luffen. Han är en rättskaffens man och vill inte vara kompis med någon som knyckt något... "då kommer länsman och tar en innan man hinner snyta sig", säger han. När det visar sig att Rasmus enda brott består i att han tagit en ynka skorpa låter han vänskap gå före lag och de blir från den stunden såta vänner och börjar sin långa

luffarvandring tillsammans. Det blir en händelserik vandring där vi, till en början ovetandes, hela tiden är på väg tillbaka till den hemlighet Oskar bär på. Det är som han tillstår i början av filmen. Han har på sätt och vis också rymt. Till slut står vi där tillsammans med Rasmus och hans vän Oskar framför det egna torpet med den väntande, förstående och tålmodiga hustrun Martina.

Vägen hem till Oskar och Martina har kantats av flera dramatiska och spännande möten och uppgörelser. De båda vännerna har prövats men varit varandra till stor hjälp och glädje. Några bovar har för en tid lyckats skjuta över skulden för ett par rån på Oskar och han hamnar i finkan för ett tag. Till slut är alla olagligheter lösta och bovarna gripna. Rasmus och Oskar kan dra vidare. De möter den rika hedersbonden Nilsson och hans snälla hustru och dessa två erbjuder sig att bli Rasmus föräldrar men efter en natts vända väljer han trots alla möjliga framtida arv att följa med Oskar. Och så välkomnas han av Martina som son i huset och rufas om i sitt raka hår av en mycket kärleksfull kvinna. Innan han lämnade Nilssons banade han väg för sin vän Gunnars framtid genom att föreslå dem att i stället ta honom till adoptivson. Han är bra, han är bäst på Västerhaga ropar han glatt över axeln när han skenar iväg efter Oskar för att följa honom mot deras fortsatta liv tillsammans.

Så slutar filmen i stor glädje och gemenskap och i en måttlig manlig förbrödring säger Oskar "nästa vår Du Rasmus då går vi allt en sväng igen, Du och jag".

Vad fick Rasmus att välja som han gjorde och att inte stanna hos Nilssons?

Idyll och panik

För förskolebarn måste den här filmen vara oerhört spännande och beröra dem på djupet av deras själ. Det finns säkert skrämmande och dramatiska scener när de hoppas att det de ser inte ska inträffa. Samtidigt går Oskar och Rasmus trosvisst vägen fram och utstrålar i sin gemenskap en obetvinglig övertygelse om att det efter alla prövningar alltid finns en knäck till tröst eller en hjälpande medmänniska. Den inger hopp om att allt är föränderligt möjligt och att inget är omöjligt bara man inte ger upp eller låter sig förtryckas. Den visar också genom Rasmus handlande att också den försiktigare och ängsligare och räddhågade lilla människan som Gunnar, just genom vänskapen inte behöver fastna i sitt. Om man bara har förmåga att ta emot hjälp och vänskap. Jag tänker på när Rasmus månar om Gunnars framtid och föreslår honom som son hos Bonden Nilsson och hans fru.

Kommer Gunnar till Nilssons? Tala med barnen om när och var de tyckte det var otäckt eller var de kände sig rädda i filmen. Varför blev de rädda just där? Minns de något i filmens berättarsätt - ljud och musik - som väckte eller förstärkte hotfullheten? Vad gör barnen när de blir rädda av en film? Blundar de och håller för ögonen eller håller de någon i handen?

Något om lustiga uttryck och talesätt

Filmen är precis som boken en fullkomlig skatt av iakttagelser och uttryck från förr i tiden. Oskar brister till och från ut i olika uttryck som..." oskyldig som en brud eller allt ska ske med list sa kärningen, knep löss med tårna, eller..., nu kan jag se sa kärningen skar av sig ögonlocken." Drastiskt och lite svårbegripligt. Några andra lite fria ordbildningar förtjänar också att dras fram i ljuset. När Gunnar har tryckt ner Rasmus ansikte i handfatet på barnhemmet i inledningen av filmen säger han: "Inte bidde Du väl arg?" Och när Rasmus bjuder Oskar på knäck och tycker han ska ta fler än en, då säger Oskar: "Lagoma korvar är bäst". Det senare är lite fritt översatt från boken för där låter Astrid Lindgren honom säga... "måttliga korvar är bäst". Och till slut när Oskar får klart för sig att Rasmus kastat tjuvarnas pistol i sjön (i boken handlar det om ett hav) så säger han förstående och accepterande ... "vi är inga skjutare Du och jag".

Samtala lite kring de här uttrycken och uttryckssätten. Tala om så kallat skriftspråk, om talat språk och tänkt, och om "ordena" överhuvudtaget.

Oskar och Rasmus

Filmen handlar också om barnets dröm om att bli vuxen och om den vuxnes dröm eller önskan om att bevara barnet i sig. Där är ju Rasmus den mest förbehållslöse som ideligen återkommer till frågan om Oskar tänker lämna honom eller, i början, när han tänker göra det. Rasmus ber till och med Oskar att tala om det lite i förväg. Rasmus upprepar sin önskan om att "få va med Oskar" och till slut uttalar också Oskar de orden att han vill "va" med Rasmus. Rasmus härmar Oskar i åtbörder och försöker stryka tillbaka sitt raka hår som Oskar har det. Och Oskar tar ju efter en första tvekan mer eller mindre hand om Rasmus för att egentligen aldrig lämna honom. Han förmanar och uppfostrar tillsamt men envetet och ger Rasmus tillbaka tron på både sig själv och en närstående "förälder".

Låt barnen berätta hur de tycker att Oskar och Rasmus har det tillsammans. Möt dem med din egen berättelse om dina tankar och känslor. Hur skulle det vara att ha en vän som Oskar, som Rasmus, som Gunnar?

Låt barnen måla med vattenfärger. En bild om vänskapen och en kring något som skrämde dem under filmen. Jämför bilderna och låt flera berätta något utifrån samma bild som någon av kamraterna gjort.

Låt barnen erinra sig andra liknande episoder. Som när Oskar faktiskt för en enda gångs skull lite tappar humör och tycker att Rasmus skulle ha stannat kvar på barnhemmet. Det är när de blöta och frusna kommer under tak någonstans. Oskar gör upp eld och "lånar några ägg" som han kokar åt Rasmus som både är trött, frusen och hungrig.

Det här är också en sekvens i filmen som lite visar hur filmen rör sig fram genom spänning och avspänning. Upptakten är att Rasmus och Oskar står under en stickig gran i hållande regn. Bovarna Liander och Lif dyker upp för första gången i sin bil och Rasmus öppnar grinden på vägen åt dem men han får inga pengar trots att de från början haft för avsikt att ge honom det. De har nämligen inga småkontanter efter rånet i Sandö. Allt känns blött och fruset och hotfullt. Oskar är som sagt stingslig men efter att först lånat ut en torr skjorta åt Rasmus och sedan ordnat lite skaffning åt sin hundörade vän kommer förlösningen och det goda humöret tillbaka. Rasmus är mätt och orkar inte mer än två ägg och tycker att Oskar ska ta de andra. Oskar stoppar då in hela ägget på en gång i munnen och skojar lite kring det. Värmen, skrattet och gemenskapen har kommit åter. Alla regn stillnar på nytt. Solen lyser ånyo på deras väg. Allt är åter möjligt.

Kort om berättandet

Om man på det här viset läser film mot bok verkar källan outsinlig. För att inte drunkna i alla dessa möjligheter till rekonstruktion och erfarenhetsutbyte ska jag sluta med att kort beröra några "berättarknep" i filmen.

Filmerna rör sig säkert och tryggt på luffares vis längs en lång väg som sträcker sig från barnhemmet hem till Oskars och Martinas torp. Den har med några få undantag inga främmande element eller överraskande inslag utan rör sig kronologiskt kring Rasmus och Oskars utveckling. Så kallad subjektiv kamera används vad jag erinrar mig blott en gång. Då får man se barnhemsbarnen en

och en som handelsmannen ser dem där de står uppställda i sin förnedring, och beskådas för att eventuellt väljas ut till ett liv i familj. En tillbakablick eller vision finns också insprängd. Rasmus sitter vid ödetorpet och tänker på utvandrarerna som finns någonstans i Minnesota. Han ser i andanom sin riktiga mor simmandes i en badsjö i Minnesota som i drömmen blir precis den sjö som torpet i filmen ligger invid. Så finns det tre olika episoder som kommer lite hastigt på. Ett bröllopsfölje, en förbimarscherande militärkolonn som brister ut i sång till Oskars spel och så en lövad skrinna full av skördefolk får man anta som också de - fast vid ett annat tillfälle - brister ut i sång.

Vad tycker barnen om de här inslagen. Känns de främmande eller vad? Hur är det när någon tänker i bild på det här viset som Rasmus gör och man ser hans fantasier som verklighet. Hur kan man skilja dröm och fantasi från verklighet?

Kvinnorna i filmen

De kvinnor man kommer nära i filmen är fröken Hök som är föreståndare på Västerhaga, bondkvinnan som låter Rasmus och Oskar få mat efter att de har huggt ved, Lille-Sara som är gammal gudstrogen och glömmer att lämna brevet till länsman och så Bonden Nilssons hustru, samt Oskars fru Martina. De är alla olika men får var för sig stå för nån slags livssammanhållande stationär gärning och tro.

Hur skildras de och hur uppfattar barnen dem. Är de snälla? Kan man vara snäll fastän man är sträng? Vad skulle hända om Martina i stället för Oskar skulle säga... "men nästa vår Du Rasmus då går vi en sväng. Du och jag."

Produktionsuppgifter

Regi: Olle Hellbom
Manus: Astrid Lindgren
A-foto: Rune Eriksson
Distributör: Svensk Filmindustri

Rollista

Erik Lindgren.....Rasmus
Allan Edwall.....Paradis-Oskar
Pål Sten.....Gunnar

Filmtips

Skuggan av Emma
Regi: Sören Kragh-Jacobsen
Manus: Sören Kragh-Jacobsen, Jörn O. Jensen
Danmark, 1987
Distribution: Sonet Film AB

Briggen Tre liljor
Regi: Hans Abrahamson
Manus: Olle Mattsson
Sverige, 1961
Distribution: Svensk Filmindustri

Gummitarzan
Regi, manus: Sören Kragh-Jacobsen
Danmark, 1981
Distribution: Folkets Bio

Boktips

Briggen Tre liljor, Olle Mattsson
Ingen särskild, Christine Nöstlinger
Godnatt Mr Tom, Michelle Magorian
Min vän Kryckan, Peter Härtling